

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันกระแสความต้องการของผู้บริโภคด้านสินค้าเกษตรอินทรีย์ได้กระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนของผู้ประกอบการ และเกษตรกร การผลิตสินค้าเกษตรโดยพึ่งพาสารเคมีเริ่มถูกปฏิเสธ และถูกกีดกันมากขึ้น ทำให้สินค้าเกษตรอินทรีย์ซึ่งเป็นการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสุขภาพ ได้รับความสนใจ และจะทวีความสำคัญยิ่ง ๆ ขึ้น ประเทศไทยในฐานะที่เป็นประเทศผู้ผลิต และส่งออกสินค้าเกษตรที่สำคัญของโลก ซึ่งพืชสำคัญแรก ๆ ที่มีการผลิตเพื่อจำหน่ายในประเทศ และส่งออก ก็คือข้าวอินทรีย์ ซึ่งมีข้อจำกัดในการขยายตัวของการผลิตคือ ความเข้มงวดในการตรวจสอบรับรองว่าเป็นข้าวอินทรีย์อย่างแท้จริง ซึ่งไทยได้กำหนดมาตรฐานการผลิตพืชอินทรีย์ฉบับแรกในปี พ.ศ. 2543 (กรมวิชาการเกษตร, 2543) และจัดตั้งสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ (มกอช.) ในปี พ.ศ. 2545 เป็นหน่วยงานกลางด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารโดยกำหนด ตรวจสอบรับรอง ควบคุม และส่งเสริมมาตรฐานสินค้าเกษตรตั้งแต่ระดับไร่นาจนถึงผู้บริโภค โดยเฉพาะเรื่อง “มาตรฐานเกษตรอินทรีย์” ตามประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เรื่อง กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 : การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายผลิตผล และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ มาตรฐานเลขที่ มกษ. 9000-2552 ลงวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2552 และเรื่อง กำหนดมาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 4 : ข้าวอินทรีย์ มาตรฐานเลขที่ มกษ. 9000 เล่ม 4-2553 ลงวันที่ 4 ตุลาคม พ.ศ. 2553 ไว้เป็นมาตรฐานทั่วไป เพื่อส่งเสริมสินค้าเกษตรให้ได้คุณภาพมาตรฐาน และปลอดภัย (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2554)

จากการสำรวจข้อมูลโดยมูลนิธิสายใยแผ่นดิน/กรีนเนท พื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทยที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ลดลงจาก 219,309.66 ไร่ ในปี พ.ศ. 2554 เหลือ 205,385.81 ไร่ ในปี พ.ศ. 2555 (ลดลง 6.4%) แต่กลับมาฟื้นตัวเพิ่มขึ้นเป็น 213,183.68 ไร่ ในปี พ.ศ. 2556 ในส่วนของจำนวนฟาร์มเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานในช่วงเวลาดังกล่าวก็ลดลง จาก 7,499 ฟาร์ม ในปี พ.ศ. 2554 เป็น 7,189 ฟาร์ม ในปี พ.ศ. 2555 และเพิ่มขึ้นเป็น 9,281 ฟาร์มในปี พ.ศ. 2556 พบว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีเกษตรกร และพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองมาตรฐานแล้วเป็นสัดส่วนมากที่สุด ในขณะที่ภาคใต้ มีสัดส่วนของทั้งเกษตรกรและพื้นที่น้อยที่สุดใน

ภาคเหนือ มีสัดส่วนเกษตรกรมากถึง 29% แต่มีพื้นที่เกษตรอินทรีย์เพียง 15% ในขณะที่ภาคกลาง สัดส่วนของเกษตรกรมีอยู่น้อย (6%) แต่กลับมีพื้นที่เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการรับรองค่อนข้างมาก (24%) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลค่าเฉลี่ยการถือครองที่ดินของเกษตรกรเกษตรอินทรีย์ ที่ค่อนข้างต่ำกว่า การถือครองเฉลี่ยของเกษตรกรทั่วไป แต่โดยภาพรวมแล้ว พื้นที่เฉลี่ยการถือครองที่ดินของเกษตรกรอินทรีย์ ใกล้เคียงกันกับการถือครองของเกษตรกรทั่วไป (วิฑูรย์, 2558) อย่างไรก็ตามเนื้อที่ปลูกข้าวอินทรีย์คิด เป็นเพียงร้อยละ 0.09 ของเนื้อที่ปลูกข้าวทั้งหมดของประเทศไทยและผลผลิตข้าวอินทรีย์เท่ากับ 0.06 ของผลผลิตข้าวทั้งหมดเท่านั้น ดังนั้นประเทศไทยจึงยังมีโอกาสในการพัฒนาส่งเสริม และให้ความรู้แก่ เกษตรกรในการผลิตข้าวคุณภาพอีกทั้งยังมีโอกาสในการขยายพื้นที่ปลูกอีกมาก แหล่งปลูกข้าวอินทรีย์ ในประเทศไทยร้อยละ 80.0 เป็นพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยเฉพาะใน จังหวัดสุรินทร์ ยโสธร อุบลราชธานี อุรธานี มหาสารคาม ศรีสะเกษ และขอนแก่น ส่วนอีกร้อยละ 20.0 อยู่ในภาคเหนือโดยเฉพาะในจังหวัดเชียงราย พะเยา เชียงใหม่ เพชรบูรณ์ และอุทัยธานี ข้าว อินทรีย์นับว่าเป็นข้าวที่มีความต้องการ และขยายตัวอย่างต่อเนื่องทั้งตลาดส่งออก และตลาดใน ประเทศ เมื่อพิจารณาถึงศักยภาพในการขยายการผลิตข้าวอินทรีย์แล้วไทยยังมีโอกาสขยายปริมาณการ ผลิตได้อีกมาก นับว่าเป็นโอกาสอันดีของเกษตรกรที่จะหันมาผลิตข้าวอินทรีย์ป้อนความต้องการของ ตลาดในส่วนนี้ ซึ่งในตลาดข้าวอินทรีย์มีการแข่งขันยังไม่สูงมากเท่ากับการส่งออกข้าวทั่วไป อย่างไรก็ตาม ปัจจัยสำคัญของการผลักดันให้เกษตรกรไทยเพิ่มปริมาณการผลิตข้าวอินทรีย์ก็คือการสร้าง ความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักวิชาการผลิต ซึ่งทั้งภาครัฐ และเอกชนที่เกี่ยวข้องต้องร่วมมือกันในการสาธิต และมีโครงการรับซื้อผลผลิต ทั้งนี้เพื่อให้เกษตรกรมั่นใจในการที่จะหันมาผลิตข้าวอินทรีย์

การส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวอินทรีย์ส่งออกของ บริษัท เดอะสุขชะเฮาส์ (ไทยแลนด์) จำกัด ได้เลือกแหล่งผลิตข้าวอินทรีย์ในภาคเหนือ เนื่องจากสภาพพื้นที่มีความเหมาะสมต่อการผลิตข้าว อินทรีย์ และเกษตรกรมีความคุ้นเคยกับการผลิตข้าวมาเป็นเวลานาน ประกอบกับการสร้างความ เชื่อมโยงขบวนการรายย่อยของการผลิตในระดับต้นน้ำเข้ากับผู้ประกอบการ ระบบการแปรรูป และ การตลาดที่อยู่กลางน้ำ รวมถึงความปลอดภัยทั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคปลายน้ำที่พึงพอใจ และให้ความ เชื่อมั่นในผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์ไทยที่มีมาตรฐานรับรอง มีรูปแบบของการส่งเสริมให้เกษตรกรลดต้นทุน การผลิต พัฒนาคุณภาพ และเพิ่มมูลค่าสินค้าเกษตรอินทรีย์อย่างครบวงจรจึงได้เน้นการผลิตข้าว อินทรีย์เป็นหลัก โดยมีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมให้การอบรม แนะนำ สาธิต ฝึกปฏิบัติ และให้เกษตรกร พยายามประยุกต์ใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีต่าง ๆ เมื่อพิจารณาปริมาณการผลิตข้าวอินทรีย์ทั้งหมดของบริษัทฯ ปีการ ผลิต 2558/59 มีจำนวนเกษตรกร 347 ราย และมีพื้นที่ปลูกข้าวอินทรีย์ทั้งหมด 3,249 ไร่ ปลูกข้าวหอม

มะลิแดง และข้าวขาวดอกมะลิ 105 ใน 5 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพะเยา เชียงใหม่ เชียงราย
จังหวัดลำปาง และอุดรดิตถ์ (บริษัท เดอะสุขชะเฮ้าส์ (ไทยแลนด์) จำกัด, 2558)

ในขณะเดียวกันเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ส่งออกส่วนใหญ่ยอมรับว่าการปลูกข้าวอินทรีย์กับ
บริษัท ดีกว่าการปลูกข้าวเคมีเพราะว่าการปลูกข้าวอินทรีย์ใช้ต้นทุนต่ำ ปลอดภัยสารเคมี และมี
ตลาดที่มีการประกันราคาที่แน่นอน มีการส่งเสริมการผลิตอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2549 โดยมี
การอบรม สาธิต และตรวจประเมินแปลงผลิตทุกปี แต่การปฏิบัติของเกษตรกรยังพบความยุ่งยาก
เนื่องจากมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์มีข้อกำหนดมาก อีกทั้งยังต้องมีการจดบันทึกในทุกขั้นตอน
การผลิตจึงทำให้เกษตรกรขาดการเตรียมการในการป้องกันการปนเปื้อนจากภายนอกที่เพียงพอ ยังไม่
มีวินัย และการเฝ้าระวังปัญหาที่จะเกิดขึ้นอย่างจริงจัง รวมถึงคิดผลตอบแทนที่จะได้รับมากเกินไปจน
ทำให้ละเลยข้อปฏิบัติ การที่เกษตรกรยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในข้อกำหนดมาตรฐานการผลิตข้าว
อินทรีย์ที่ไม่ถูกต้อง มักเป็นปัญหาในการนำมามาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์ไปปฏิบัติในแปลงของ
ตนเอง อาจมีปัจจัยบางประการที่นำไปสู่ข้อผิดพลาดได้ทั้ง ๆ ที่มีความพร้อมในเกือบทุกด้าน

ดังนั้นจึงเป็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติของเกษตรกรตามมาตรฐาน
ข้าวอินทรีย์ส่งออกในภาคเหนือของประเทศไทย ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ ทักษะ และ
การปฏิบัติของเกษตรกร รวมทั้งปัญหา อุปสรรค และความต้องการของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิตข้าว
อินทรีย์ ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงาน และเจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องนำผลการวิจัย
ไปเป็นแนวทางในการวางแผน ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ที่
ถูกต้อง เพื่อให้เกษตรกรนำไปปฏิบัติจริงในการประกอบอาชีพ อันจะช่วยยกระดับเกษตรกร และการ
ผลิตข้าวอินทรีย์ของประเทศไทยสู่การรับรองมาตรฐาน ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูก
ข้าวอินทรีย์ส่งออกในภาคเหนือของประเทศไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติตามมาตรฐาน
เกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ส่งออกในภาคเหนือของประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค และความต้องการของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์
ส่งออกในภาคเหนือของประเทศไทย

1.3 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการศึกษาในครั้งนี้ทำให้ทราบว่าเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ส่งออก มีระดับความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์เพียงพอ และสามารถนำปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ปัญหา อุปสรรค และความต้องการของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์มาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา และปรับปรุงแนวทางในการวางแผน ส่งเสริมความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ที่ถูกต้องของเจ้าหน้าที่ ส่งเสริมเพื่อให้เกษตรกรผ่านการรับรองมาตรฐานข้าวอินทรีย์ได้ ตลอดจนทราบถึงปัญหา อุปสรรค และความต้องการของเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์ส่งออก และหน่วยงานต่างๆ สามารถนำผลการศึกษาที่ได้ไปประกอบการวางแผน สนับสนุน และพัฒนาระบบการผลิต และการตลาดข้าวอินทรีย์ เพื่อกำหนดแนวทางด้านการส่งเสริมผลิตข้าวอินทรีย์ให้มีประสิทธิภาพ เพื่อยกระดับเกษตรกร และการปลูกข้าวอินทรีย์ของประเทศไทยสู่การรับรองมาตรฐานต่อไป

1.4 สมมติฐาน

มีปัจจัยบางประการด้านลักษณะพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม ที่มีความสัมพันธ์กับระดับความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติของเกษตรกรตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ส่งออกในภาคเหนือของประเทศไทย

1.5 ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาความรู้ ทักษะคิด และการปฏิบัติตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์เฉพาะขั้นตอนการผลิตข้าวอินทรีย์ของเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ส่งออก โดยใช้มาตรฐานกลางของประเทศไทย คือ มาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 1 : การผลิต แปรรูป แสดงฉลาก และจำหน่ายผลิตผล และผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ มาตรฐานเลขที่ มกษ. 9000-2552 และมาตรฐานสินค้าเกษตร : เกษตรอินทรีย์ เล่ม 4 : ข้าวอินทรีย์ มาตรฐานเลขที่ มกษ. 9000 เล่ม 4-2553 โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติเป็นผู้กำหนดมาตรฐาน ภายใต้การกำกับของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ขอบเขตด้านประชากร

การศึกษานี้ได้ศึกษาเฉพาะเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ส่งออกของบริษัท เดอะสุขชะเฮาส์ (ไทยแลนด์) จำกัด ใน 5 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ จังหวัดพะเยา เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง และจังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 347 ราย

ขอบเขตด้านระยะเวลา

เกษตรกรผู้ผลิตข้าวอินทรีย์ส่งออก เฉพาะที่ปลูกข้าวนาปี ปีการเพาะปลูก 2558/59

1.6 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ (Independent variables)

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)

<p>1. ปัจจัยด้านบุคคล</p> <p>1.1 อายุ</p> <p>1.2 ระดับการศึกษา</p> <p>2. ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ</p> <p>2.1 แรงงานในครัวเรือน</p> <p>2.2 ขนาดพื้นที่ผลิตข้าวอินทรีย์</p> <p>2.3 ผลผลิตข้าวอินทรีย์</p> <p>2.4 รายได้จากการปลูกข้าวอินทรีย์</p> <p>2.5 ปริมาณหนี้สินในปัจจุบัน</p> <p>3. ปัจจัยด้านสังคม</p> <p>3.1 การได้รับข้อมูลข่าวสาร</p> <p>3.2 การได้รับการฝึกอบรม</p> <p>3.3 การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม</p> <p>3.4 ประสบการณ์เกี่ยวกับการปลูกข้าวอินทรีย์</p> <p>4 ความรู้ของเกษตรกรตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์</p> <p>5 ทักษะของเกษตรกรต่อมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์</p>	<p>ความรู้ ทักษะ และการปฏิบัติของเกษตรกรตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ส่งออก</p>
--	--

1.6 นิยามศัพท์

ข้าวอินทรีย์ หมายถึง ข้าวหอมมะลิแดง และข้าวขาวดอกมะลิ 105 ที่ได้ผลิตตามมาตรฐานข้าวอินทรีย์ ซึ่งเป็นวิธีการผลิตที่ไม่ใช้สารเคมีหรือสารสังเคราะห์ต่าง ๆ เป็นต้นว่า ปุ๋ยเคมี สารควบคุมการเจริญเติบโต สารควบคุมและกำจัดวัชพืช สารป้องกันกำจัดโรค แมลง และสัตว์ศัตรูข้าวในทุกขั้นตอนการผลิต มีการบันทึกข้อมูลการผลิต และสามารถตรวจสอบย้อนหลังได้ จำเป็นต้องผ่านการตรวจสอบและรับรองจากหน่วยตรวจสอบที่ได้มาตรฐาน

มาตรฐานข้าวอินทรีย์ หมายถึง มาตรฐาน มกษ. 9000 เล่ม 1-2552 : เกษตรอินทรีย์ และมาตรฐาน มกษ. 9000 เล่ม 4-2553 : ข้าวอินทรีย์ ของสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

เกษตรกร หมายถึง เกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์ ในจังหวัดเชียงใหม่ พะเยา เชียงราย ลำปาง และจังหวัดอุดรธานี ที่บริษัท เดอะสุขชะเฮาส์ (ไทยแลนด์) จำกัด ได้ส่งเสริมให้ปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก เฉพาะที่ปลูกข้าวนาปี ปีการเพาะปลูก 2558/59

เจ้าหน้าที่ส่งเสริม หมายถึง เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริม และให้ความรู้ด้านการผลิตข้าวอินทรีย์

บริษัท หมายถึง บริษัท เดอะสุขชะเฮาส์ (ไทยแลนด์) จำกัด ซึ่งเป็นผู้ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกข้าวอินทรีย์และส่งออกข้าวอินทรีย์ไทยที่มีคุณภาพ ได้มาตรฐาน โดยคำนึงถึงความเป็นธรรมในการดำเนินธุรกิจ

ความรู้ หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในกระบวนการผลิตของเกษตรกรตามมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์

ทัศนคติ หมายถึง ทัศนคติของเกษตรกรต่อมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์

การปฏิบัติ หมายถึง การปฏิบัติของเกษตรกรตามข้อกำหนดมาตรฐานการผลิตข้าวอินทรีย์